

Formatief evalueren van Nederlands in het mbo

Beproefde technieken om inzicht
te krijgen in het leren van studenten

Colofon

Titel Formatief evalueren van Nederlands in het mbo: Beproefde technieken om inzicht te krijgen in het leren van studenten

Auteurs Inge van Meelis, Jacqueline de Maa, Femke Scheltinga en Annemarie Groot

Datum Maart 2021

Deze publicatie maakt deel uit van het project 'Grip op leerpotentieel'. Het onderzoek is uitgevoerd door ITTA (penvoerder), Universiteit Utrecht en ECBO en gesubsidieerd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek.

ECBO

Postbus 1585

5200 BP 's-Hertogenbosch

Tel: 073-6872500

www.ecbo.nl

© ECBO 2021

Het is vrijelijk toegestaan teksten, figuren en gegevens uit deze publicatie over te nemen, mits met bronvermelding.

Inhoudsopgave

01. Inleiding	4
02. Achtergrond	5
Wat is formatief evalueren?	5
Formatief evalueren in de praktijk	5
03. Uitgewerkte technieken voor formatieve evaluatie bij Nederlands	8
Lees- en schrijfactiviteiten – Begintaak	10
Lees- en schrijfactiviteiten – De kaart	12
Lees- en schrijfactiviteiten – Stoplicht – Snap je het nog?	14
Lees- en schrijfactiviteiten – Vragen tellen om begrip te controleren en misconcepties op te sporen	16
Lees- en schrijfactiviteiten – In de rij – Wat doe jij?	18
Leesactiviteiten – Studenten bedenken de toets	20
Leesactiviteiten – Tekst verwerken door gestructureerde, activerende opdracht ...	21
Schrijfactiviteiten – Werken met voorbeeldteksten	24
Schrijfactiviteiten – Voor wie is deze tip?	26
Schrijfactiviteiten – (Peer)feedback met criteria	28

Inleiding

Veel studenten in een entreeopleiding of een mbo-opleiding op niveau 2 starten hun opleiding met een leerachterstand bij taal. Om een startkwalificatie te kunnen behalen, moeten zij deze achterstand in relatief korte tijd inlopen. Beschikbare instaptoetsen geven een algemeen beeld en bieden weinig handvatten voor de inrichting van het onderwijs op maat. Docenten missen middelen om het niveau van studenten goed in te schatten en geven aan het moeilijk en tijdrovend te vinden differentiatie in de klas toe te passen en studenten op hun eigen niveau te ondersteunen. Nu wordt vaak gekozen voor inzet van ict-oplossingen om studenten passend bij hun niveau te laten oefenen. Docenten ervaren dat dit echter vaak onvoldoende leidt tot vooruitgang.

In het project 'Grip op leerpotentieel'¹ gingen onderzoekers van ITTA, Universiteit Utrecht en ECBO na of formatieve toets- en evaluatietechnieken² taal- en rekendocenten kunnen helpen ondersteuning op maat te bieden bij de lessen Nederlands en rekenen. Centraal stond de vraag: in hoeverre kan het gebruik van formatieve toetstechnieken door de docenten rekenen en taal in het mbo (entree- en niveau-2-opleidingen) bijdragen aan het inlopen van

de leerachterstanden van de studenten op deze gebieden?

Deze handleiding beschrijft de formatieve toetstechnieken voor Nederlands, die in het project 'Grip op leerpotentieel' ontwikkeld, uitgevoerd en beproefd zijn. We beschrijven in hoofdstuk 2 de theoretische achtergrond waarop de technieken gebaseerd zijn. Hoofdstuk 3 bevat een overzicht van uitgewerkte technieken bij het vak Nederlands, voor zowel lees- en schrijfactiviteiten.

“Het mooie van deze benadering is dat studenten zich niet meer met elkaar kunnen vergelijken: ze zijn met hun eigen leerdoelen bezig. Ze kunnen wel elkaar helpen vanuit waar ieder sterk in is.”

¹ Dit project werd gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) en had een looptijd van 2017 tot 2020. In het projecten werkten onderwijsontwikkelaars, onderwijsadviseurs en onderwijsonderzoekers van ITTA, Universiteit Utrecht (Freudenthal Group) en ECBO samen aan effectieve technieken die docenten in het mbo kunnen inzetten bij het vak Nederlands en bij rekenen.

² In het vervolg gebruiken we de term 'toetstechnieken'.

Achtergrond

In dit hoofdstuk geven we een korte beschrijving van de theoretische achtergrond waarop de formatieve toetstechnieken zijn gebaseerd. We beschrijven eerst wat formatief evalueren inhoudt. Vervolgens gaan we in op hoe je formatief kunt evalueren in de praktijk.

Wat is formatief evalueren?

Bij toetsen denken we meestal aan summatief toetsen: toetsen als eindmeting om te bepalen wat een student kan. In tegenstelling tot summatief toetsen heeft formatief toetsen als primair doel studenten inzicht te geven in hun eigen leerproces en onderwijs op maat te geven. Formatief toetsen wordt ook wel formatief evalueren, formatief assessment, formatief handelen of formatief waarderen genoemd, omdat het waarderen van sterke en zwakke kanten van de vaardigheden centraal staat. Formatief evalueren streeft ernaar dat de docent en de student:

- een helder beeld hebben waar de student naartoe werkt;
- een goed beeld hebben waar de student staat;
- weten hoe de student naar de gewenste situatie kan komen.

Formatief evalueren is een manier van evalueren die plaatsvindt tijdens het leren, dus niet alleen na afloop. De student speelt hierin zelf een actieve rol. Ook leren studenten gebruik te maken van de kennis en de feedback van andere studenten.

Om formatief evalueren in te bedden in de lespraktijk hoef je als docent dus geen formele toetsmomenten te creëren. Het betekent vooral dat je het leerproces van je studenten bewust volgt en begeleidt. Daarbij activeer je studenten zodat zij in meer of mindere mate eigenaar worden van hun eigen leren.

Door formatief te evalueren zet een docent doelgericht activiteiten in om te kunnen zien in hoeverre studenten hun leerdoelen al beheersen. Hij stelt vast welke onderdelen studenten al beheersen en welke nog niet.

Deze analyse geeft vervolgens input om te bepalen wat er nog nodig is om de leerdoelen volledig te behalen. De docent communiceert met de studenten over wat hij heeft gezien en bespreekt de volgende stap die zij kunnen nemen. Hierbij kan het gaan om differentiëren in de opdracht of het aanpassen van het lesplan om tegemoet te komen aan de leerbehoeften van studenten. De kracht van formatief evalueren zit in de systematische en doelgerichte aanpak en de voortdurende communicatie met de studenten over hun voortgang en bijgestelde leerdoelen.

Formatief evalueren in de praktijk

Je kunt formatief evalueren toepassen in alle lessen. Je kiest een techniek die past bij de leerdoelen en het moment waarop je wilt evalueren wat studenten al weten en kunnen. Technieken voor formatief evalueren kun je

toepassen aan het begin van de les of lessenreeks, halverwege of aan het eind van je les(sen). We gebruiken bij het voorbereiden en toepassen van formatief evalueren een vierstappenplan:

Stap 1: Vakdidactische analyse

Stap 2: Vakdidactische keuze

Stap 3: Van vakdidactiek naar formatief evalueren: technieken

Stap 4: Van formatieve toetsresultaten naar (vervolg)vakdidactiek

Deze stappen lichten we hieronder kort toe.

Vakdidactische analyse

Bij de vakdidactische analyse gaat het erom wat studenten moeten bereiken in de komende periode en welke sleutelbegrippen en struikelblokken zij in de leerstof kunnen tegenkomen. Maak de studenten ook duidelijk wat je gaat evalueren en met welk doel en waarom je hier meer over te weten wilt komen.

Je bepaalt waar je aan wilt werken. Hierbij ga je uit van doelen die gebaseerd zijn op het Referentiekader Taal en Rekenen. Daarnaast kun je procesgerichte doelen formuleren, bijvoorbeeld gericht op zelfstandig werken, samenwerken, feedback geven en ontvangen.

Centrale vragen:

- Wat moeten studenten bereiken (doelen en criteria)?
- Wat zijn de sleutelbegrippen / bouwstenen / struikelblokken in de komende periode?

“Ik was op zoek naar manieren om meer zicht te krijgen op de verschillen tussen studenten. Differentiëren is op zich niet zo moeilijk maar hoe zorg je dat je weet wie, wat moet doen?”

Vakdidactische keuze

De docent maakt op basis van de vakdidactische analyse een keuze wat hij precies te weten wil komen van de studenten. Bij deze stap denkt de docent na over wat het doel is en wat hij kan met de informatie die het hem oplevert.

Doelen: leren zichtbaar maken, leren bijsturen, studenten activeren, studenten inzicht geven in hun eigen leerproces?

- Doelen en succescriteria verhelderen voor studenten ten behoeve van sturing eigen leerproces
- Inzicht krijgen in vaardigheid studenten ten behoeve van instructie en differentiatie
- Feedback organiseren voor studenten ten behoeve van inzicht in eigen leerproces
- Activeren van studenten als informatiebron voor elkaar, door werkvormen samenwerkend leren
- (Zelf)evaluatie van het leerproces

Centrale vragen:

- Wat wil je (nu) precies te weten komen van de studenten?
- Waarom? Met welk doel wil je hierover meer te weten komen?
- Wat kan je met die informatie?

Van vakdidactiek naar formatief evalueren: technieken

De volgende stap is om informatie te gaan verzamelen die kan helpen om het onderwijsproces verder vorm te geven. Hiervoor maakt de docent een keuze voor een formatieve. Wat is (of zijn) de taak (of taken) die de student krijgt (of krijgen) en welke vragen stelt de docent? Welke werkvorm past het beste bij het gekozen doel om de juiste reacties te ontlokken?

Centrale vragen

- Hoe kan je meer over het gestelde leerdoel te weten?
- Welke taak/taken geef je als docent of welke vraag/vragen stel je?
- Welke werkvorm is geschikt om reacties te ontlokken en te verzamelen?
- Op welke manier ga je de reacties analyseren en relateren aan de doelen en criteria?
- Hoe geef je feedback aan studenten of bespreek je de resultaten?

“Studenten hebben een andere houding gekregen, ook bij andere vakken: ze zijn gericht bezig en durven nu fouten te maken. Student: “ik heb het fout...oh nee, dat is niet erg; nu weet ik dat ik het nog een keer moet proberen.” Studenten hebben meer geleerd na te denken waarom ze dingen doen die ze moeten doen.”

Na het uitvoeren van een bepaalde toetstechniek bekijkt en bespreekt de docent de uitkomsten en reacties van de studenten en geeft hij feedback op basis van het doel.

Van formatieve toetsresultaten naar (vervolg-) vakdidactiek

Een belangrijke laatste stap is aan de slag gaan met de evaluatie-uitkomsten. Wat zijn mogelijke vervolgstappen op basis van de verzamelde informatie over het kennen en kunnen van de studenten? Hoe wordt het onderwijs daarop aangepast? Bij deze stap bepaalt een docent wat hij doet om beter naar het lesdoel toe te werken. Biedt hij bijvoorbeeld extra instructie aan of ondersteuning voor die studenten die dat nodig hebben? Of verwijst hij door naar hulpbronnen? Of kiest hij voor variatie in werkvormen en eisen die hij stelt aan de klas?

Centrale vragen

- Wat zijn de mogelijke vervolgstappen op basis van de verzamelde informatie over het kennen en kunnen van de studenten?
- Hoe wordt het onderwijs aangepast?

“Studenten waren met hun eigen leerdoelen bezig; vervolgoopdrachten waren gericht op wat zij nodig hadden.”

Uitgewerkte technieken voor formatieve evaluatie bij Nederlands

In dit hoofdstuk presenteren we een uitwerking van formatieve toetstechnieken voor het vak Nederlands. Docenten kunnen deze inzetten bij het formatief evalueren. Het zijn technieken die een docent helpen om snel te achterhalen wat studenten al kennen, zodat hij zijn les goed kan afstemmen op zijn studenten. Om deze technieken goed in te zetten, is het van belang dat de docenten het vierstappenplan volgt, zoals in hoofdstuk 2 beschreven. Bij hetzelfde onderwerp kan een docent verschillende hanteren die verschillende doelen hebben. De uitwerkingen zijn voorbeelden van technieken zoals die zijn toegepast in de mbo-opleidingen die deelnamen aan het project 'Grip op leerpotentieel'. Er is een keuze gemaakt voor technieken bij lezen en schrijven. We hebben in deze publicatie een selectie gemaakt van technieken die zijn ontwikkeld en beproefd in de praktijk.

“Deze technieken maken dat studenten veel actiever in de les zitten en door wisselende werkvormen beklijft de lesstof goed.”

Begintaak

Studenten maken aan het begin van de les een korte taak, die inzicht geeft in wat ze aan het eind moeten kunnen.

- Inzicht krijgen in vaardigheid studenten ten behoeve van instructie en differentiatie.
- Activeren van eigenaarschap studenten door inzicht te geven in de eigen vaardigheid.

Nodig: Aantekeningpapier.
Wanneer: Start of terugblik.
Inzet: Individueel of groepjes.

- Bedenk een korte taak waarin studenten kunnen laten zien wat ze al kunnen op het gebied van de lesdoelen. Bijvoorbeeld: in 1 minuut zo veel mogelijk woorden rond een onderwerp noteren; drie beginzinnen voor een sollicitatie e-mail noteren; kopjes schrijven bij alinea's van een tekst; vier vragen beantwoorden.
- Ontwerp de taak zo, dat de taak aan het eind van de leseenheid herhaald kan worden en daarbij laat zien wat studenten hebben geleerd. Ook kan de taak goed dienen om de studenten te laten ervaren wat belangrijke onderwerpen in de leseenheid zijn.
- Laat de taak bewaren of inleveren en vervolg de les. Geef aan dat de taak bedoeld was om op te halen wat ze al weten en dat je er later op terugkomt.
- Vervolg de les. Als er meerdere lessen zijn, kun je de resultaten tussentijds bekijken om de inhoud van de volgende lessen hierop aan te passen.
- Herhaal de taak aan het eind van de leseenheid of laat de studenten de begintaak aanvullen of verbeteren.
- De studenten vergelijken het resultaat van de eindtaak met hun begintaak. Laat benoemen wat er veranderd is en waarom en wat ze hebben geleerd.

Variatie

Laat studenten hun eindtaak ook met elkaar vergelijken zodat ze elkaar nog uitleg kunnen geven waar nodig.

Tips

- Zorg dat de taak in korte tijd gedaan kan worden (3 tot 5 minuten).
- Zorg dat de resultaten makkelijk bewaard en teruggevonden kunnen worden (op papier of digitaal).

Vervolgstappen

Benoemen wat de studenten geleerd hebben en hoe studenten een volgende stap kunnen maken met behulp van opdrachten, instructie of samenwerken.

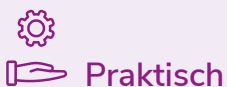
De kaart

De student noteert kort wat hij geleerd heeft en welke vragen er nog zijn. Deze werkvorm is ook bekend als *Ticket in* en *Ticket out* of *Exit ticket*.

- Inzicht krijgen in vaardigheid studenten ten behoeve van instructie en differentiatie.
- Activeren van eigenaarschap studenten door verhelderen doelen en succescriteria.

- Nodig:** Aanteekpapier, lege kaart of voor-gestructureerde opdracht.
- Wanneer:** Eind van een les(activiteit), ticket in bij de start.
- Inzet:** Individueel.

- Geef aan wat de les aan de orde is geweest en dat je wilt weten wat studenten geleerd hebben, zodat het vervolg van de lessen daarop kan worden afgestemd.
- Studenten beantwoorden de vragen op de kaart of het ticket en leveren dit in.
- Gebruik een kaart en laat studenten op één kant noteren wat zij hebben geleerd en op de andere kant wat zij nog willen leren of weten. Laat hiervoor bijvoorbeeld de volgende zinnen afmaken:
 - De tip die ik aan mezelf wil geven is....
Wat ik me afvraag is...
 - Het belangrijkste wat ik wil onthouden is...
Het belangrijkste wat ik nog wil leren is...
 - Wat ik nu weet is...
Wat ik nog zou willen weten is...
 - Wat ik nu beter kan is...
Wat ik nog beter wil leren doen is...
- Laat de zinnen voorlezen of inleveren.

Variatie

- Bij Ticket in vullen de studenten de kaart aan het begin van de les in en gebruikt de docent de informatie direct in zijn les, bijvoorbeeld door de vragen te bespreken. Gebruik deze werkvorm als start van de les om de stof uit de vorige les op te halen.
- Je kunt gebruik maken van voorgedrukte tickets:
 - https://cdn.klasse.be/wp/wp-content/uploads/2018/03/KenP_ExitTicket-2.pdf
 - <https://nl.pinterest.com/arienaverbaan/formatief-toetsen-zelfevaluatie-exit-cards>

Tip

Bouw de eisen die je aan de antwoorden stelt op. In eerste instantie is iedere serieuze bijdrage goed. In een latere fase accepteer je de kaart pas als de studenten te laten zien dat ze een specifiek antwoord kunnen formuleren.

Vervolgstappen

Benoem wat studenten blijkbaar geleerd hebben. Geef aan hoe de vragen in de komende les-activiteiten terugkomen, door de studenten zelf kunnen worden opgezocht of onderling kunnen worden beantwoord.

“Exit-tickets vonden studenten heel prettig: “ik ga nu bezig met iets wat voor mij belangrijk is”.

“De exit-tickets werken goed, mits je studenten daar goed in begeleid (anders krijg je antwoorden waar je weinig mee kunt als docent).”

Stoplicht - Snap je het nog?

Wat?

Student geeft zelf met kleuren aan of extra instructie nodig is.

Opbrengst

- Inzicht krijgen in vaardigheid studenten t.b.v. instructie en differentiatie.
- Activeren van eigenaarschap studenten door inzicht te geven in de eigen vaardigheid.
- Activeren van studenten als informatiebron voor elkaar.

Praktisch

Nodig: Voor iedere student een set kaarten of een stapel bekertjes in drie kleuren.

Wanneer: Instructie – zelfstandig werken – terugblik.

Inzet: Plenair of groepswerk.

Hoe?

- Iedere student heeft een setje kaarten of bekertjes met drie kleuren. De student gebruikt deze individueel tijdens de les.
- De kleuren hebben de volgende betekenis:
 - Rood: Ik kan niet verder / Ik snap er niks van
 - Geel: Ik heb een vraag, maar het is niet dringend
 - Groen: Ik begrijp het goed
- Als de student tijdens de instructie of zelfstandig werken wil aangeven dat extra informatie nodig is, legt/zet hij de rode of gele kaart/beker bovenop
- De docent reageert tijdens de klassikale bespreking of het groepswerk op de rode en gele kaarten; of de docent vraagt studenten met een groene kaart om de anderen te helpen.

Variatie

Je kunt de kaarten laten opsteken bij de terugblik op de les, om de laatste vragen boven tafel te krijgen of vast te stellen dat iedereen het begrijpt.

Tips

- Betrek andere studenten bij uitleg en stimuleer dat ze zelf op elkaars kleurcode reageren.
- Vertrouw op de onderlinge uitleg van studenten aan elkaar. Het is anders en misschien niet altijd volledig, maar wel effectief.
- Bespreek de inzet van de werkwijze met de kaarten kort na aan het eind van de les. Werkt het voor de studenten? Wat vinden zij er prettig en minder prettig aan?

Vervolgstappen

Als de vraag van de student is opgehelderd, zet de student de kaart weer op groen. Als veel studenten rode of gele kaarten laten zien, kan het klassikaal opgepakt worden.

“Door deze werkvorm worden studenten gedwongen actief na te denken of ze het begrepen hebben of niet. Dit werkte boven verwachting goed. Ik dacht eerst dat het misschien te kinderachtig was, maar studenten raken gewend aan de ‘andere’ werkvormen gericht op formatief evalueren en pakken het goed op.”

Vragen tellen om begrip te controleren en misconcepties op te sporen

Wat?

Docent stelt vragen aan de klas die zorgen dat studenten actief kennis delen. De antwoorden geven inzicht in het begrip van de stof en helpen om misconcepties op te sporen.

Opbrengst

- Inzicht krijgen in vaardigheid studenten t.b.v. instructie en differentiatie.
- Activeren van eigenaarschap studenten door inzicht te geven in de eigen vaardigheid.
- Activeren van studenten als informatiebron voor elkaar.

Praktisch

Nodig: Aantekeningpapier.

Wanneer: Start – terugblik.

Inzet: Voorbereiding individueel of in tweetal, nabespreking klassikaal.

Hoe?

- Bedenk vooraf vragen over de leerstof die je in het klassengesprek kan stellen om erachter te komen wat studenten weten en hoe goed ze het begrijpen.
- Geef studenten individueel of in tweetallen de tijd om na te denken over het antwoord op de vraag, zodat je doordachte antwoorden krijgt.
- Laat antwoorden en blijf doorvragen. Herhaal het antwoord een student zonder verder oordeel. Speel de vraag door naar een andere student en vraag om verduidelijking of aanvulling. Vraag studenten of ze het met elkaars antwoorden eens zijn of dat zij een ander antwoord zouden geven en waarom. Vraag om toevoegingen, meer voorbeelden, verdere uitleg, tips voor toepassing, verschillende stappen, verschillen en overeenkomsten. Bijvoorbeeld met de vragen:
 - Ben je het eens met het antwoord? Wat denk je dat ermee wordt bedoeld?
 - Lijkt zijn antwoord op wat jij hebt bedacht?
 - Zou je daar nog een ander voorbeeld bij kunnen geven?
 - Zou je op een andere manier kunnen zeggen wat hij heeft gezegd?
 - Hoe heb je dit antwoord bedacht?
 - Had iemand hetzelfde antwoord bedacht maar op een andere manier?

Variatie

- Denken-delen-uitwisselen

Deze werkvorm bestaat uit drie fasen: denken – delen – uitwisselen.

- Denken: de student denkt individueel na over een vraag of opdracht bij de tekst.
- Delen: de student bespreekt zijn antwoord met een of meerdere andere studenten.
- Uitwisselen: de antwoorden worden klassikaal uitgewisseld.

- Het nieuws van gisteren

De studenten vatten de tekst van de les/dag daarvoor samen. Wat stond er in de tekst? Wat heb je geleerd? Ken je deze begrippen nog? Kan je er een voorbeeld bij geven?

- WWWWWH-vragen.

Je kunt WWWWWH-vragen gebruiken om het begrip van een instructie te controleren.

Geef de studenten eerst de tijd om de vragen te beantwoorden op basis van jouw instructie of een opdracht die ze hebben gelezen.

Bijvoorbeeld:

- Wat: stageverslag schrijven
- Waarom: afronden stage
- Wanneer: vanaf 24 april, af voor 24 juni
- Waar: Nederlandse les en thuis
- Wie: zelf, docent Nederlands, stagebegeleider

f. Hoe: bestuderen eisen in stagemap; elke stagedag aantekeningen maken

- Je kunt ook het onderwerp ('Wat') of tijdstip ('Wanneer') zelf aangeven en vooral het 'Waarom' en 'Hoe' laten invullen en bespreken: hoe gaan ze straks aan het werk.

Tip

Gebruik vragen van verschillende moeilijkheidsgraad: herinneren, begrijpen, toepassen, analyseren (bijvoorbeeld: Is het altijd zo, wanneer wel of niet?), evalueren (Vind jij de tekst overtuigend?), creëren (bijvoorbeeld: Kan je nog een andere aanpak bedenken?).

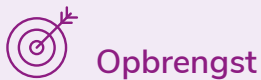
Vervolgstappen

Benoem je observaties over het begrip van de leerstof. Geef aan hoe studenten op basis hiervan verder kunnen werken, geef waar nodig extra instructie of opdrachten.

In de rij – Wat doe jij?

Studenten gaan op een rij staan om verschillen in werkwijze zichtbaar te maken.

- Activeren van eigenaarschap studenten door verhelderen doelen en succescriteria.
- Activeren van eigenaarschap studenten door inzicht te geven in de eigen vaardigheid.
- Activeren van studenten als informatiebron voor elkaar.

Nodig: Enige ruimte in het lokaal om studenten op een rij te laten staan.

Wanneer: Instructie – terugblik.

Inzet: Plenair.

- Formuleer een vraag of stelling, waarover je de verschillen tussen studenten zichtbaar en bespreekbaar wilt maken. Bijvoorbeeld 'Oefenen met spelling heeft voor mij geen zin', 'Ik zet deze leesstrategie nooit in', 'Een woord opzoeken is onzin', of 'Een schrijfplan maken kost te veel tijd'.
- Geef aan welke kant van het lokaal 'nee / niet mee eens' en 'ja / helemaal mee eens' is. Een plek daartussenin betekent 'soms / een beetje mee eens'.
- Laat de studenten even nadenken over de vraag of stelling en een plek in de rij innemen.
- Benoem wat je ziet "veel van jullie ..., maar sommigen ..."
- Vraag een paar studenten die aan de uiteinden van de rij staan om toelichting. Waarom staan zij daar?
- Vraag studenten op elkaar te reageren, zodat een korte discussie ontstaat.
- Vraag studenten of ze nog van plaats willen wisselen en benoem opnieuw wat je ziet.

Variatie

Je kunt ook post-its met naam laten plakken over de breedte van de muur.

Tip

Hang om misverstanden te voorkomen aan beide uiteinden van de muur A4-tjes op met Ja / Mee eens of Nee / Niet mee eens.

Vervolgstappen

- Benoem je observaties over meer en minder succesvolle werkwijzen die zijn besproken.
- Afhankelijk van het besproken onderwerp, in de instructie aandacht besteden aan het onderwerp en /of een taak geven waarin studenten de besproken aanpak kunnen inzetten.

Studenten bedenken de toets

Wat?

Studenten bedenken zelf (toets)vragen bedenken bij een tekst.

Opbrengst

- Inzicht krijgen in vaardigheid studenten t.b.v. instructie en differentiatie.
- Activeren van studenten als informatiebron voor elkaar.

Praktisch

Nodig: Tekst, pen en papier.

Wanneer: Start.

Inzet: Individueel of in kleine groepjes.

Hoe?

- Studenten bedenken alleen of in groepjes vragen bij een tekst.
- De vragen worden gebruikt als input voor vervolgv activiteiten, zoals een quiz of proeftoets.
- Zowel de kwaliteit van de vragen als van de antwoorden op de quiz/proeftoets geven informatie over hoe goed de tekst is begrepen.

Tip

Deze werkvorm kan ook worden uitgevoerd met een placemat, eerst individueel vragen bedenken en dan samen komen tot de beste vragen.

Vervolgstappen

- Benoem je observaties over hoe studenten erin geslaagd zijn de belangrijke zaken uit de tekst te halen en te verwerken in vragen.
- Bespreek welke aanpak heeft geholpen om belangrijke zaken te vinden en te selecteren.
- Aanvullende activiteiten op basis van de bevindingen, bijvoorbeeld meer actieve leestaken, oefenen met leesstrategieën of woordenschatopdrachten.

Tekst verwerken door gestructureerde, activerende opdracht

Wat?

Studenten verwerken de inhoud van leesteksten door middel van een gestructureerde, activerende opdracht.

Opbrengst

- Inzicht krijgen in vaardigheid studenten t.b.v. instructie en differentiatie.
- Activeren van eigenaarschap studenten door inzicht te geven in de eigen vaardigheid.
- Activeren van studenten als informatiebron voor elkaar.

Praktisch

Nodig: Schema's of schrijfkaders.

Wanneer: Start.

Inzet: Individueel of in kleine groepjes.

Hoe?

- De inhoud van een informatieve tekst kan verwerkt worden met een sleutelschema of een schrijfkader, dat past bij de structuur van de tekst. Bijvoorbeeld door stappen in volgorde te zetten, in een kolommenschema informatie over verschillende zaken sorteren of twee zaken vergelijken.
- Bij een betogende tekst passen opdrachten zoals: argumenten naast elkaar zetten, een (online) reactie of mening geven met behulp van een schrijfkader of een poster met slogan en argumenten maken.
- Laat studenten eerst individueel lezen en voorbereiden en dan de resultaten in een tweetal of groepje vergelijken, bespreken en tot een beste versie verwerken.

Variatie

- Gebruik de placemat-werkvorm om studenten effectief te laten samenwerken. Deze werkwijze structureert het samenwerken, doordat ieders bijdrage zichtbaar wordt en tenslotte een gezamenlijke versie wordt uitgewerkt.
- Bij de placemat-werkvorm gebruik je een A3-vel of flap met vakken, zoals in de illustratie aangegeven. Iedere student denkt en schrijft eerst voor zichzelf in een van de buitenste vakken. Daarna bespreken de studenten hun product en schrijven hun gezamenlijke, beste versie in het middenvak.

Tips

- Signaalwoorden spelen vaak een grote rol bij het vinden en ordenen van de informatie. Vraag in de nabespreking welke signaalwoorden hebben geholpen bij de opdracht.
- Gebruik voor de placemat een groot vel, zoals een flap, of laat eerst de individuele inbreng op blaadjes schrijven die op de placemat worden geplakt. Als de placemat te klein is, kunnen studenten niet tegelijkertijd aan de individuele bijdrage werken. Daardoor vertraagd het proces.

Vervolgstappen

- Benoemen en bespreken van de strategieën / aanpak die studenten hebben gebruikt om de informatie uit de tekst te vinden en te ordenen. Wat werkte? Wat niet? Wat leerden ze van elkaar? Heeft de verwerkingsopdracht bijgedragen aan het begrijpen van de tekst?
- Geef zo nodig vergelijkbare leestaken waar studenten hun strategieën opnieuw kunnen inzetten.

“Placemat was succesvol. Studenten vinden het leuk en het is een leuke werkvorm omdat er van alles in zit: nabespreken, zelf laten nakijken. Het is makkelijk omdat je gelijk ziet wat ze beheersen en wat niet, zeker als ze het ook inleveren.”

Voorbeelden schrijfkader:

Schrijfkader voor het beschrijven van overeenkomsten

Hoewel en verschillend zijn, lijken ze op sommige punten erg op elkaar.

Ze hebben bijvoorbeeld allebei

Een andere overeenkomst is dat

De is hetzelfde als

Ze lijken ook op elkaar omdat

Tenslotte zijn ze allebei

Schrijfkader voor het beschrijven van een tijdsvolgorde

Ik wil uitleggen hoe

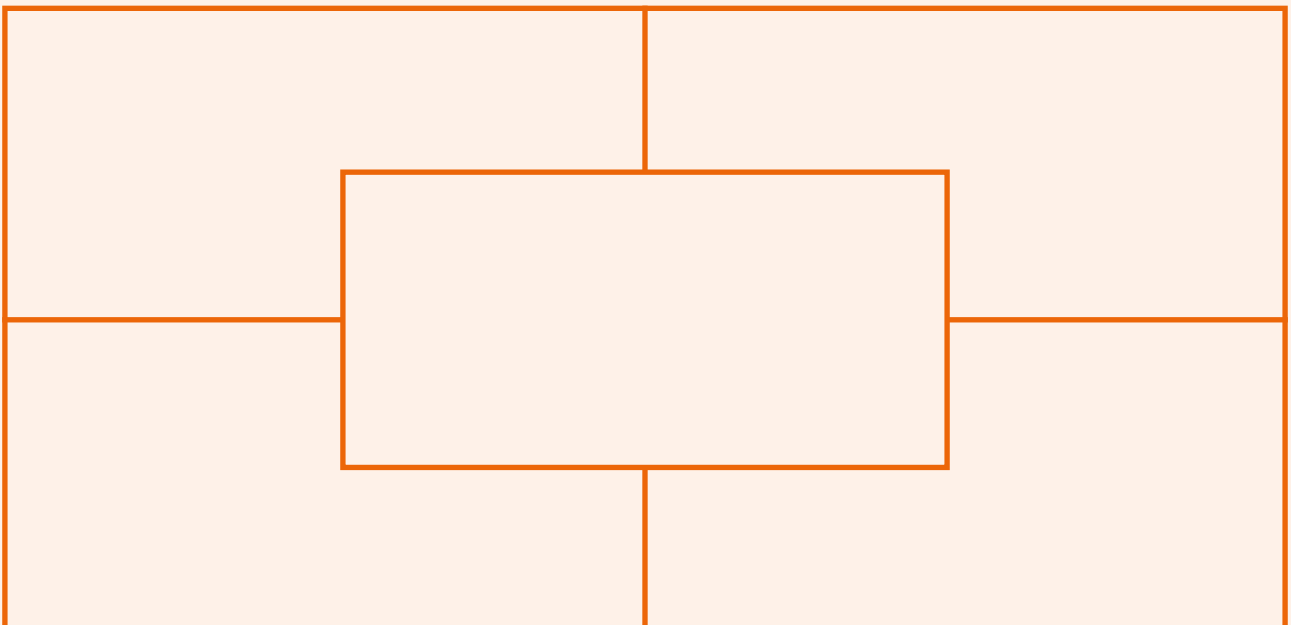
Eerst

Daarna

Vervolgens

Ten slotte

Placemat-methode

Werken met voorbeeldteksten

Wat?

Voorafgaand aan een schrijftaak bestuderen en bespreken de studenten een aantal voorbeeldteksten om erachter te komen wat een tekst goed of minder goed maakt.

Opbrengst

- Activeren van eigenaarschap studenten door verhelderen doelen en succescriteria.
- Activeren van studenten als informatiebron voor elkaar.

Praktisch

Nodig: Een of meer voorbeeldteksten van dezelfde tekstsoort als in de toekomstige schrijftaak gevraagd wordt.

Wanneer: Voorafgaand aan een schrijftaak.

Inzet: In groepjes of klassikaal.

Hoe?

- Studenten bekijken een of meer voorbeeldteksten en benoemen een aantal sterke punten en verbeterpunten bij de tekst(en). Je kunt de studenten een vraag meegeven, zoals 'Welke onderdelen zitten in een goede sollicitatiebrief?' of 'Hoe schrijf je een goed slot?'. Je kunt ook open laten waar de studenten mee komen.
- Bij het gebruik van meerdere teksten kunnen studenten in groepjes de teksten op volgorde leggen van 'beste' naar 'minst goede' en benoemen waarom ze dit vinden.
- Variant 1. Gebruik een checklist met criteria om het kijken naar de teksten te sturen. Vraag bij de criteria voorbeelden van een goede of minder goede uitwerking uit de teksten te geven en bespreek deze, zodat een beter begrip van de criteria ontstaat.
- Variant 2. Laat studenten op basis van de teksten zelf criteria (tips) opstellen voor een goede tekst. Inventariseer klassikaal de criteria of tips die studenten hebben bedacht en maak zo doende een eigen checklist. Desgewenst kan deze checklist vergeleken worden met de (examen)eisen.

Variatie

Een andere vorm van het werken met voorbeeldteksten is het op volgorde laten leggen van tekstdelen: de inleiding, middenstuk(ken) en slot van een of meerdere teksten bij elkaar zoeken. Richt de nabespreking op de verschillen tussen deze tekstdelen en / of de manier waarop tekstdelen zijn verbonden. Stel samen tips op voor het schrijven van een inleiding en slot of voor het verbinden van tekstdelen.

Tip

- Zorg dat de checklist zichtbaar blijft voor gebruik bij het schrijven en nakijken van teksten, bijvoorbeeld als poster in de klas of uitgeprint bij schrijfoopdrachten.
- Laat eventueel niet alle studenten meteen een eigen tekst schrijven maar eerst een van de voorbeeldteksten verbeteren.

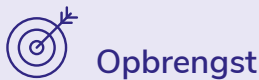
Vervolgstappen

- Benoem in de nabespreking je observaties over wat goed ging en waar nog aan gewerkt kan worden.
- Gebruik de besproken of samen opgestelde checklist als houvast bij het schrijven en voor zelfevaluatie, peer-feedback en docentfeedback.

Voor wie is deze tip?

Studenten zoeken feedback van de docent zelf bij het juiste schrijfproduct.

- Activeren van eigenaarschap studenten door verhelderen doelen en succescriteria.
- Activeren van eigenaarschap studenten door inzicht te geven in de eigen vaardigheid.

Nodig: Puntsgewijze feedback van de docent bij een aantal schrijfproducten.

Wanneer: Terugkijken.

Inzet: Werken in groepjes.

- Bekijk de schrijfproducten van de studenten van één groepje, bijvoorbeeld een drietal. Noteer één of meer punten van feedback die passen bij ieder product. Denk ook aan positieve punten, bijvoorbeeld “Je hebt veel verschillende verbindingswoorden gebruikt.”
- Geef het groepje de teksten en de feedbackpunten van het hele groepje, zonder daarbij te zetten welk punt bij welk product hoort.
- Laat studenten zelf bespreken welke feedback het beste past bij welk product. Om hier uit te komen moeten ze kritisch naar elkaars schrijfproducten kijken en bespreken of ze de feedback herkennen. Vraag bij de begeleiding van de groepjes door om te zorgen dat studenten hun antwoorden goed kunnen verantwoorden. Bijvoorbeeld: “Waarom zie je dan dat zij veel verbindingswoorden heeft gebruikt, kunnen jullie ze onderstrepen?”
- Als vervolg kunnen studenten bespreken hoe ze hun verbeterpunten kunnen verwerken in de tekst (elkaar adviseren).
- Bespreek met studenten na of ze geleerd hebben van het bestuderen en bespreken van elkaars teksten.

Variatie

Deze werkvorm kan ook worden ingezet met (positieve) feedback op andere vaardigheden.

Tip

Geef geen cijfer voor, of gelijktijdig met, de feedback. Uit onderzoek³ blijkt dat de aandacht voor de feedback daarmee wegvalt. Geef een eventueel cijfer na de revisie.

Vervolgstappen

- Op basis van de uitkomsten kunnen studenten aan elkaar worden gekoppeld voor peer-instructie. Bijvoorbeeld een student die veel verbindingswoorden heeft gebruikt koppelen aan een student die dit als verbeterpunt heeft.
- Schrijfproducten (deels) laten herschrijven om de feedback te verwerken.

³ <https://psycnet.apa.org/record/1988-21628-001>

(Peer)feedback met criteria

Wat?

Studenten krijgen feedback op basis van een vaste checklist met criteria, eventueel met bijhorende codes of kleuren.

Opbrengst

- Activeren van eigenaarschap studenten door verhelderen doelen en succescriteria.
- Activeren van eigenaarschap studenten door inzicht te geven in de eigen vaardigheid.

Praktisch

Nodig: Checklist van succescriteria bij de opdracht of vaardigheid.

Wanneer: Terugkijken.

Inzet: Docent, tweetal en plenair.

Hoe?

- Maak of zoek een checklist bij de opdracht of vaardigheid. Waaraan voldoet een goed eindproduct? Baseer de criteria bijvoorbeeld op het Referentiekader taal.
- Introduceer de checklist. Laat per criterium voorbeelden noemen van hoe het eruit ziet als het goed of niet goed wordt uitgevoerd, of doe dit aan de hand van een tekst.
- Laat studenten eerst een voorbeeldtekst beoordelen met de criteria, zodat alle onduidelijkheden over de criteria aan het licht komen.
- Laat de opdracht uitvoeren, verwijst tijdens het werk naar de criteria.
- Kijk na met alle criteria, of geef vooraf aan op welke criteria je speciaal gaat letten.
- Of organiseer peer-feedback waarbij studenten de checklist gebruiken om bij het schrijfproduct van een andere student de sterke en zwakke punten te coderen.

Variatie

- Op basis van voorbeeldteksten kun je met de klas een eigen checklist opstellen.
- Laat studenten een zelfevaluatie doen met de checklist en die later vergelijken met de (peer-) feedback.
- Bouw de checklist op. Begin met een korte lijst en maak de lijst compleet zodra de eerste onderdelen goed gaan. Of gebruik de korte en langere lijst voor differentiatie in eisen.

Tips

- Vergeet niet om te bespreken wat goed gaat en waarom dat goed is. Op basis daarvan kunnen studenten een goede uitwerking herhalen of overnemen.
- Geef geen cijfer voor, of gelijktijdig met, de feedback. Uit onderzoek⁴ blijkt dat de aandacht voor de feedback daarmee wegvalt. Geef een eventueel cijfer na de revisie.

Vervolgstappen

- Benoem je observaties over wat goed ging en waar nog aan gewerkt kan worden.
- Op basis van de uitkomsten differentiëren in instructie, informatie in de lesstof laten opzoeken of studenten aan elkaar koppelen voor peer-instructie.
- Schrijfproducten (deels) laten herschrijven om de feedback te verwerken.

⁴ <https://psycnet.apa.org/record/1988-21628-001>

Formatief evalueren van Nederlands in het mbo

Beproefde technieken om inzicht te krijgen in het leren van studenten

Deze handleiding beschrijft de formatieve toetstechnieken voor het vak Nederlands die in het NRO-project 'Grip op leerpotentieel' ontwikkeld, uitgevoerd en getest zijn. In dit project werkten mbo-docenten en onderzoekers van ITTA, Universiteit Utrecht en ECBO samen aan effectieve technieken die docenten in het mbo kunnen inzetten bij het vak Nederlands en bij rekenen. Met de evaluatietechnieken krijgen docenten snel in beeld wat studenten al kunnen en wat nog niet. Formatieve toetstechnieken voor het vak rekenen zijn in een aparte handleiding beschreven.